

дів виховного характеру та порушуватиме громадський порядок, загальні збори відповідного колективу можуть прийняти рішення про відмову від поручительства за взятю ними на поруки особу. Відповідне рішення направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

2. Суд, отримавши рішення загальних зборів колективу про відмову від поручительства, розглядає питання притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення в порядку, передбаченому статтею 288 цього Кодексу.

3. Переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки, суд своєю ухвалою скасовує ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки та направляє матеріали провадження для проведення досудового розслідування в загальному порядку чи здійснює судове провадження в загальному порядку, якщо питання про звільнення від кримінальної відповідальності було прийняте після направлення обвинувального акта до суду.

Норми кримінального процесуального закону надають можливість колективу підприємства, установи чи організації на загальних зборах прийняти рішення про відмову від поручительства за взятю ними на поруки особу, якщо протягом року вона: 1) не виправдає довіру колективу; 2) ухилятиметься від заходів виховного характеру; 3) порушуватиме громадський порядок. Прийняте рішення колективу підприємства, установи чи організації обов'язково направляється до суду, який прийняв рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Про розгляд питання щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення після отримання рішення загальних зборів колективу про відмову від поручительства див. коментар до ст. 288 КПК.

Норми КПК зобов'язують суд скасувати ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки якщо буде встановлено порушення такою особою умов передачі на поруки. У такому випадку залежно від стадії, з якої було направлено попереднє клопотання, суд направляє матеріали для (1) проведення досудового розслідування в загальному порядку чи (2) здійснює судове провадження в загальному порядку.

УДК 342.565.2:343.162.1:163(477)

Горбачов Василь Павлович,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз
Донецького юридичного інституту МВС України, к.ю.н., доцент

ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ПРОКУРОРА В РІШЕННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано правові позиції Конституційного Суду України з проблемних питань оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора.

Ключові слова: Конституційний Суд України, прокурор, слідчий, оскарження рішень слідчого та прокурора.

В статті проаналізовані правові позиції Конституційного Суду України по проблемним вопросам обжалования решений, действий или бездействия органов досудебного расследования и прокурора.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, прокурор, следователь, обжалование решений следователя и прокурора.

Gorbachov V.P. The questions of the appeal of decisions, actions or inactivity of the bodies of pre-trial investigation and the prosecutor in the decisions of the Constitutional Court of Ukraine.

The article analyzes the legal position of the Constitutional Court of Ukraine on the problems of the appeal of decisions, actions or inactivity of bodies of the pre-trial investigation and the prosecutor.

Keywords: Constitutional Court of Ukraine, the Prosecutor, the investigator, the appeal of decisions of the investigator and the Prosecutor.

Конституція України (ст. 55) гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Це положення є однією з гарантій захисту прав людини, зокрема у кримінальному судочинстві. З цього приводу Конституційний Суд України зазначив, що захист прав і свобод людини не може бути надійним без надання їй можливості при розслідуванні кримінальної справи оскаржити до суду окремі процесуальні акти, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокуратури [1, п. 4.2 мотивувальної частини]. Крім того Конституційний Суд України відмітив, що однією з найважливіших тенденцій розвитку законодавства в контексті ст. 55 Конституції України є розширення сфери судового захисту, в тому числі судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [2, п. 2 мотивувальної частини; 3, п. 5 мотивувальної частини].

Судова статистика свідчить про те, що за 2014 рік судами розглянуто понад 43 тис. скарг на рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування. Серед них найбільша кількість скарг на бездіяльність слідчого чи прокурора – 55,4% усіх скарг [4]. До прийняття нового КПК 2012 року з питань оскарження рішень, дій і особливо бездіяльності слідчого чи прокурора неодноразово виникали проблемні питання, які не були законодавчо врегульовані та які неоднаково вирішувалися на практиці. Деякі з таких питань розглянуті Конституційним Судом України, рішення якого є обов'язковими до виконання. Аналіз цих рішень є актуальним не тільки з теоретичної, але й з практичної точки зору. Крім того важливим є узагальнення правових позицій Конституційного Суду України, які визначають напрями подальшого розвитку законодавства.

На правові позиції Конституційного Суду України в питаннях оскарження рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора звертали увагу О. В. Баулін, Є. П. Бурдоль, Д. М. Валігура, В. Д. Вознюк, І. В. Гловюк, І. І. Зарева, О. В. Капліна, А. Р. Туманянц, Г. В. Федотова, О. Г. Шило, О. Г. Яновська та інші. Але у їх дослідженнях ці питання висвітлені лише вибірково. Тому метою статті є з'ясування та узагальнення правових позицій Конституційного Суду України з проблемних питань оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора.

Після прийняття Конституції України 1996 р. питання оскарження рішень, дій та бездіяльності прокурора та органів досудового розслідування неодноразово були предметом розгляду Конституційним Судом України. В першу чергу це були питання щодо права осіб оскаржувати такі рішення, дії та бездіяльність до суду. Крім того розглядалися й інші практичні проблеми: питання стосовно порядку оскарження бездіяльності органів досудового

розслідування та прокуратури; питання про те, на якій стадії кримінального процесу судом розглядаються скарги на рішення, дії та бездіяльність органів дізнання, слідчого та прокурора, які оскаржені під час досудового розслідування; питання обов'язковості участі прокурора у розгляді судом зазначених скарг тощо.

Принциповим було питання щодо **загального права оскаржувати до суду** рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора, а також питання щодо обсягу такого оскарження. Стосовно цього Конституційний Суд України неодноразово визнавав неконституційними положення законів, які обмежували право на таке оскарження в судовому порядку.

30 жовтня 1997 року Конституційний Суд України у своєму рішенні № 5-зп у справі К. Г. Устименка визнав неконституційним положення ч. 4 ст. 12 Закону України «Про прокуратуру» 1991 р. про те, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено вищестоящому прокурору, а до суду – лише у передбачених законом випадках. Конституційний Суд мотивував своє рішення тим, що винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами [5, п. 4 резолютивної частини]. З урахуванням цього 12 липня 2001 р. в Закон України «Про прокуратуру» внесено зміни та передбачено альтернативне оскарження рішення прокурора вищестоящому прокурору або до суду [6].

У цьому ж рішенні від 30 жовтня 1997 року Конституційний Суд України зазначив, що оскарження до органів вищого рівня (тобто у передбаченому законом відомчому порядку) не є перешкодою для подальшого звернення громадянина до суду [5, п. 3 резолютивної частини; 1, п. 4.2 мотивувальної частини]. У рішенні від 25 листопада 1997 р. № 6-зп Конституційний Суд також зазначив, що подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду; такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (тобто у порядку підпорядкованості) [2, п. 1 резолютивної частини].

У рішенні від 23 травня 2001 р. № 6-рп/2001 Конституційний Суд України зазначив, що, виходячи з положень статей 55, 64, 124 Конституції України, передбачене відповідними законами України *право* громадян на *позасудове* оскарження актів, дій або бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури (в порядку підлеглості) не позбавляє громадян можливості звернутися безпосередньо до суду. А суд не має права відмовити особі у прийнятті скарги лише з тієї підстави, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом позасудовому порядку [1, п. 4.2 мотивувальної частини]. Тому Конституційний Суд визнав неконституційним положення ст. 248-3 Цивільного процесуального кодексу України, яке встановлювало непідвідомчість судам скарг на *акти і дії* службових осіб органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, якщо законодавством встановлено виключно позасудовий порядок оскарження [1, п. 3 резолютивної частини].

В теорії висловлювалися як погляди щодо обмеження права оскарження до суду певними видами рішень, дій та бездіяльності, так і погляди щодо необмеженого права оскарження будь-яких рішень, дій та бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора [7, с. 115-116]. Наприклад, О. В. Кондратьєв вважав, що до суду підлягають оскарженню дії та рішення органів дізнання, слідчого і прокурора лише в двох випадках: а) якщо це прямо передбачено КПК України; б) якщо дії та рішення посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство, здатні завдати шкоди конституційним правам і свободам учасників кримінального судочинства або ускладнити доступ громадян до правосуддя [8, с. 11, 40-41, 148].

Різні погляди висловлювалися й стосовно суб'єктів оскарження: скарги можуть подавати лише особи, права, свободи та законні інтереси яких порушено, або їх представники [9, с. 6]; суб'єктом оскарження може бути особа, у якої є власний правовий інтерес, або її представник; скарги можуть подавати й особи, які не брали участь у справі й не залучалися у кримінально-процесуальні правовідносини [10, с. 118].

З цих питань Конституційний Суд України 25 листопада 1997 р. роз'яснив, що кожен має гарантоване державою право оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо особа вважає, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють її права і свободи чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді [2, п. 1 резолютивної частини]. У рішенні від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 Конституційний Суд України зазначив, що право на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина та відповідно до частини 2 статті 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також визначив загальну правову позицію про те, що судам підвідомчі будь-які звернення фізичної особи щодо захисту *своїх* прав і свобод. Тому суд не може відмовити у правосудді, якщо особа вважає, що *її права* і свободи порушено чи порушуються, або створено чи створюються перешкоди для їх реалізації, або має місце інше ущемлення прав і свобод [1, п. 3 мотивувальної частини]. А у рішенні від 14 грудня 2011 р. № 19-рп/2011 Конституційний Суд України зазначив, що кожному гарантовано конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом [3, п. 1 резолютивної частини]. Таким чином, Конституційний Суд України дав відповідь на дискусійне питання щодо обсягу рішень, дій та бездіяльності, які можуть бути оскаржені в судовому порядку, та щодо кола суб'єктів такого оскарження.

Одним з проблемних було питання щодо **порядку оскарження бездіяльності** органів досудового розслідування та прокуратури, яке полягало у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини. У зв'язку з цим виникало два питання: 1) чи можна бездіяльність зазначених органів оскаржувати у суді та 2) у суді якої юрисдикції (цивільної, адміністративної чи кримінальної) повинні вирішуватися такі скарги.

Стосовно першого питання Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року (ст.ст. 110, 234, 236) передбачав оскарження до суду лише дій та постанов органів розслідування та прокурора, а оскарження їх бездіяльності КПК не передбачав. Але після прийняття нової Конституції України з цього приводу Конституційний Суд України неодноразово роз'яснював, що згідно зі ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності будь-яких органів державної влади, посадових і службових осіб. А у рішенні від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 Конституційний Суд України зазначив, що недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів дізнання, попереднього слідства та прокуратури [1, п. 4.2 мотивувальної частини]. Системний аналіз положень КПК України, зокрема тих, які визначають його завдання та унормовують порядок оскарження рішень чи дій суб'єктів владних кримінально-процесуальних повноважень, дав Конституційному Суду України підстави для висновку про можливість оскарження до суду не тільки рішень і дій прокурора, слідчого, органу дізнання, але й їхньої бездіяльності [3, п. 5 мотивувальної частини].

Друге питання (в суді якої юрисдикції – цивільної, адміністративної чи кримінальної – повинні вирішуватися скарги на бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора) на різних етапах розвитку законодавства вирішувалося по-різному. На практиці поетапно застосовувалися усі ці зазначені види юрисдикції.

Кримінально-процесуальний кодекс не передбачав можливість оскарження бездіяльності органів розслідування та прокурора. Але загальна можливість оскарження до суду бездіяльності посадових осіб з 31 жовтня 1995 року передбачалася Цивільним процесуальним кодексом України (до цього передбачалося право звернутися до суду зі скаргою лише на дії службової особи). Глава 31-А ЦПК (ст. 248-1) передбачала право громадян звернутися до суду зі скаргою, якщо вони вважали, що рішенням, дією або бездіяльністю державного органу або службової особи порушено їх права чи свободи. Але Конституційний Суд України у рішенні від 23 травня 2001 р. № 6-рп/ 2001 р. зазначив, що оскарження до суду процесуальних актів, дій чи бездіяльності органів дізнання, попереднього слідства і прокуратури може здійснюватись у порядку, встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України, оскільки діяльність посадових осіб, як і діяльність суду, має свої особливості, не належить до сфери управлінської і не може бути предметом оскарження в порядку, визначеному главою 31-А ЦПК України (тобто в цивільно-процесуальному порядку) [1, п. 4.2 мотивувальної частини].

На відміну від такої правової позиції Конституційного Суду Верховний Суд України дотримувався іншої точки зору. В ухвалі спільного засідання Судової палати у кримінальних справах та Військової судової колегії від 27 грудня 2002 р. зазначено, що неприйняття відповідною посадовою особою рішення за заявою про злочин оскаржується у порядку, передбаченому главою 31-А ЦПК України [11]. Постановою Пленуму Верховного Суду України № 1 від 11 лютого 2005 р. «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» роз'яснено, що «бездіяльність органу дізнання, слідчого, прокурора, що полягала у неприйнятті за заявою про злочин жодного з рішень, передбачених ч. 2 ст. 97 КПК, може бути оскаржена в порядку, встановленому в гл. 31-А Цивільного процесуального кодексу України [12, п. 6].

З набранням 1 вересня 2005 р. чинності Кодексом адміністративного судочинства України оскарження бездіяльності органів державної влади, їхніх посадових і службових осіб передбачалося у порядку адміністративного судочинства [13]. У статті 17 КАС зазначено, що компетенція адміністративних судів поширюється на спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності; але компетенція цих судів не поширюється на публічно-правові справи, що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства.

Новий закон не зняв питання щодо юрисдикції скарг на бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора. Судами кримінальної та адміністративної юрисдикції (на рівні апеляційних судів областей, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого адміністративного суду України та навіть Верховного Суду України) неоднозначно застосовувалися положення КПК та КАС України щодо вирішення питання про прийняття до розгляду скарг на бездіяльність органів дізнання, слідства і прокуратури, коли останніми за відповідними заявами чи повідомленнями про злочини не приймалося жодного передбаченого статтею 97 КПК України процесуального рішення. Внаслідок такої бездіяльності унеможлилювалася реалізація гарантованого статтею 55 Конституції України права на оскарження в суді рішень органів державної влади, посадових і службових осіб (в цьому конкретному випадку – постанови про порушення кримінальної

справи або про відмову в порушенні кримінальної справи, яка є предметом оскарження). В одних випадках такі скарги розглядалися у порядку кримінально-процесуального закону, а в інших – у порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України [13].

16 червня 2011 р. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в своєму інформаційному листі «Щодо практики розгляду справ з оскарження бездіяльності органів дізнання, слідчого, прокурора» дав таке роз'яснення: «Якщо прокурор, орган дізнання чи слідчий не приймає рішення по заяві чи повідомленню про злочин протягом встановленого законом часу та за зверненням заінтересованої особи (краще в письмовій формі) не надає копії постанови (повідомлення), остання має право оскаржити такі дії посадових осіб до суду, керуючись ст. ст. 110, 234, 236 КПК України», тобто у кримінально-процесуальному, а не цивільно-процесуальному або адміністративно-процесуальному порядку як було раніше [14]. Але у зазначених статтях КПК передбачалося право оскарження тільки рішень та дій зазначених осіб, а оскарження їх бездіяльності в законі не передбачалося.

30 вересня 2011 р. пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановив звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення відповідних положень Кримінально-процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України щодо судової юрисдикції справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яке полягає у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини [13].

Рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 у справі № 1-29/2011 про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини роз'яснено, що скарги осіб стосовно прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень щодо заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини суди повинні розглядати і вирішувати у кримінальному судочинстві. Таким чином, остаточно вирішено питання щодо юрисдикції скарг на бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора [3, п. 2 резолютивної частини].

Конституційний Суд України обґрунтував своє рішення, зокрема, тим, що, здійснюючи перевірку заяв і повідомлень про злочини, прокурор, слідчий, орган дізнання діють до порушення кримінальної справи, однак вдаються до тих же способів і прийомів, що й під час збирання доказів у кримінальній справі. Отже, правовідносини, що мають місце під час розгляду заяв про злочини, за своєю правовою природою є кримінально-процесуальними. Тому перевірка скарг на рішення, дії чи бездіяльність вказаних суб'єктів владних повноважень має відбуватися у тому ж процесуальному порядку і тим же судом, на який відповідно до закону покладені повноваження щодо перевірки й оцінки доказів у кримінальній справі, тобто судом із розгляду кримінальних справ. До того ж імперативний припис пункту 2 частини 3 статті 17 КАС України виключає юрисдикцію адміністративних судів щодо справ, які належить вирішувати в порядку кримінального судочинства. Зазначене обумовило висновки, що компетентним судом, до юрисдикції якого належить розгляд скарг щодо прийняття рішень, вчинення дій або допущення бездіяльності суб'єктом владних повноважень стосовно заяв і повідомлень про вчинені або підготовлювані злочини, є суд, який спеціалізується на розгляді кримінальних справ.

Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року вирішив зазначені суперечливі питання таким чином, що прямо передбачив оскарження не тільки рішень і дій органів досудового розслідування та прокурора, але й їх бездіяльності.

Ще одним з практичних питань було питання про те, **на якій стадії кримінального процесу судом розглядаються скарги** на рішення, дії та бездіяльність органів дізнання, слідчого та прокурора, які оскаржені під час досудового розслідування. У відповідності до ч. 4 ст. 110, ч. 6 ст. 234 та ч. 3 ст. 236 КПК 1960 р. ці скарги розглядалися судом першої інстанції не під час досудового розслідування, а під час попереднього розгляду справи або під час розгляду її по суті, якщо інше не передбачено КПК. Зазначені положення певною мірою суперечили положенням Конституції України. Тому Конституційний Суд України, вирішуючи справу про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора, диференціював момент розгляду судом скарг в залежності від виду постанови, яку оскаржено:

1) Рішенням Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 визнано такими, що не відповідають Конституції України, ті положення ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, які унеможливлювали розгляд судом на стадії досудового слідства скарг на постанови слідчого, прокурора стосовно приводів, підстав і порядку порушення кримінальної справи щодо певної особи [15, п. 2 резолютивної частини]. Таке рішення мотивовано тим, що постановою про порушення кримінальної справи щодо певної особи, винесена з недодержанням вимог КПК України, може породити наслідки, які виходять за межі кримінально-процесуальних відносин, і завдати такої шкоди конституційним правам і свободам внаслідок несвоєчасного судового контролю, що поновити їх буде нездійсненним. Унеможливлення розгляду судом на стадії досудового слідства скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо певної особи, відкладення її перевірки судом на стадію попереднього розгляду кримінальної справи або на стадію розгляду її по суті, відстрочка судового контролю обмежують конституційне право людини на судовий захист, який є гарантією всіх прав і свобод людини і громадянина [15, п. 9 мотивувальної частини].

На підставі зазначеного рішення Конституційного Суду України Постановою Пленуму Верховного Суду України № 1 від 11 лютого 2005 р. «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи» [12, п. 3] роз'яснено, що суди повинні приймати до розгляду скарги на постанови про порушення кримінальної справи протягом усього часу, поки справа перебуває у провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора (бо строки оскарження цих постанов законом не встановлені). Проте якщо така скарга надійшла до суду незадовго до закінчення слідства, вона відповідно до ч. 4 ст. 110, ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК може бути розглянута під час попереднього розгляду справи за умови, що такий розгляд залежно від конкретних обставин можливий у розумні строки. Але у зв'язку із прийняттям 14 грудня 2006 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи» ця Постанова Пленуму Верховного Суду України 21 грудня 2007 р. втратила чинність [16]. Стаття 236-8 КПК встановила, що скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається суддею не пізніше 5 днів з дня її надходження до суду (тобто не вказана конкретна стадія процесу, на якій розглядаються зазначені скарги).

2) З іншого боку, рішенням Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. визнані конституційними положення ч. 6 ст. 234, ч. 3 ст. 236 КПК, згідно з якими скарги на постанови слідчого, прокурора про притягнення як обвинуваченого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті [15, п. 1.2 резолютивної частини]. Таке рішення мотивовано тим, що досудове слідство після винесення постанови про притягнення як обвинуваченого продовжується, а притягнення як обвинуваченого не є остаточним висновком слідчого про винуватість обвинуваченого – остаточний обвинувальний висновок він робить після закінчення досудового слідства. Переконавання

слідчого і прокурора у вчиненні особою злочину не означає доведення її винуватості, яка відповідно до конституційно закріпленого принципу презумпції невинуватості особи може бути встановлена лише обвинувальним вироком суду. Зібрані досудовим слідством докази винуватості особи перевіряються і оцінюються судом під час розгляду справи по суті, за результатами яких суд постановляє виправдувальний або обвинувальний вирок. Перевірка судом на стадії досудового слідства постанови про притягнення як обвинуваченого фактично означатиме перевірку достатності зібраних у справі доказів ще до закінчення досудового слідства і передрішення питання щодо винуватості особи у вчиненні злочину ще до розгляду кримінальної справи по суті. Таким чином, суд замість здійснення судового контролю досудового слідства виконуватиме функцію судового розгляду кримінальної справи по суті [15, п. 10 мотивувальної частини].

Таким чином, згідно правових позицій Конституційного Суду України під час досудового розслідування до суду можуть оскаржуватися будь-які рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора, але на цій стадії судом розглядаються не всі скарги.

Одним з питань розгляду судом скарг на рішення органів досудового розслідування та прокурора було питання **обов'язковості участі прокурора у розгляді судом зазначених скарг**. Про час розгляду скарг на постанову про відмову в порушенні кримінальної справи та постанову про закриття справи суд повідомляв прокурора (ч. 2 ст. 236-2, ч. 3 ст. 236-6 КПК 1960 р.). А стосовно скарги на постанову про порушення справи суддя направляв прокурору копію постанови про відкриття провадження за скаргою (п. 3 ч. 2 ст. 236-8 КПК). При цьому обов'язковість участі прокурора у розгляді цих скарг закон не передбачав. В КПК було зазначено, що прокурор вправі взяти участь у судовому розгляді справи та висловити свої доводи (ч. 3 ст. 236-6 КПК). Крім того закон допускав можливість розгляду скарги судом без участі прокурора (ч. 9 та 12 ст. 236-8 КПК). Частина 9 статті 236-8 КПК обов'язок доведення правомірності порушення справи покладала на прокурора, неявка якого в судові засідання не перешкождала розгляду справи. У судовому засіданні суддя заслуховував думку прокурора, якщо він з'явився у судові засідання (п. 3 ч. 12 ст. 236-8 КПК). Тобто закон допускав відсутність прокурора у судовому засіданні під час розгляду справи за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи.

Питання щодо обов'язкової участі прокурора у розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи 30 червня 2009 року стало предметом розгляду Конституційним Судом України, який зазначив, що обов'язок прокурора доводити правомірність порушення справи впливав із конституційно визначеної функції прокуратури щодо здійснення нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство. Метою участі прокурора в процесі судового розгляду скарг було надання доводів і аргументів на підтвердження правомірності порушення справи та можливого спростування тверджень іншої сторони судового процесу про незаконність чи необґрунтованість постанови, що забезпечувало дотримання змагальності сторін як основної засади судочинства [17, п. 5 мотивувальної частини].

Конституційний Суд України зазначив, що органи прокуратури зобов'язані вжити всіх необхідних заходів для забезпечення участі прокурора у процесі судового розгляду справ зазначеної категорії. Допускаючи розгляд справ за відсутності у судовому засіданні прокурора, законодавець по суті звільнив прокурора від належного виконання функції, передбаченої пунктом 3 статті 121 Конституції України (нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання досудове слідство). Тому Конституційний Суд України роз'яснив, що участь прокурора під час судового розгляду справи за скаргою на постанову про порушення кримінальної справи повинна бути обов'язковою. А

положення частини 9 та пункту 3 частини 12 статті 236-8 КПК, які уповноважували суд розглядати справу щодо оскарження постанови про порушення кримінальної справи за відсутності в судовому засіданні прокурора, Конституційний Суд визнав неконституційними, такими, що не відповідають вимогам пункту 3 статті 121, пункту 4 частини 3 статті 129 Конституції України [17, п. 5 мотивувальної частини].

З урахуванням такої правової позиції Конституційного Суду України можна зробити висновок про обов'язковість участі прокурора у розгляді судом не тільки скарг на постанови про порушення кримінальної справи, але й інших скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора.

Нарешті, 11 грудня 2007 р. Конституційний Суд України визнав **право перевіряти в касаційному порядку** рішення місцевих та апеляційних судів стосовно постанов про відмову в порушенні кримінальної справи. Таке рішення мотивоване тим, що ч. 2 ст. 383 КПК передбачає можливість перевірки в касаційному порядку постанов (ухвал), які перешкоджають подальшому провадженню у справі, а рішення місцевих та апеляційних судів у справах, якими залишено без задоволення скарги на постанови про відмову в порушенні кримінальної справи, є саме такими, що перешкоджають подальшому провадженню у справі [18].

Таким чином, Конституційний Суд України неодноразово визнавав неконституційними положення законів, які обмежували право на оскарження в судовому порядку рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора; дав розширювальне тлумачення норм КПК, які передбачали оскарження тільки рішень та дій органів досудового розслідування та прокурора, й визнав право на оскарження їх бездіяльності; підтвердив кримінально-процесуальний характер інституту такого оскарження; запропонував диференційований підхід до визначення стадії, на якій повинні розглядатися такі скарги; визнав обов'язковою участь прокурора у розгляді судом зазначених скарг; підтвердив право перевіряти в касаційному порядку рішення місцевих та апеляційних судів щодо постанов про відмову в порушенні кримінальної справи.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 23 травня 2001 р. № 6-рп/2001 у справі № 1-17/2001 щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року № 6-зп у справі № 18/1148-97 громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97>.
3. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 р. № 19-рп/2011 у справі № 1-29/2011 про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11>.
4. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2014 рік. – Розділ 5 (Форма № 1-1 затверджена Наказом Державної судової адміністрації України від 21.11.2012 р. № 158) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/sudova_statystyka/lkflghkjlh/.
5. Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 р. № 5-зп у справі № 18/203-97 (справа К. Г. Устименка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97>.
6. Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру»: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2663-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 44. – Ст. 233.

7. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ю.В. Скрипіна ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2008. – 219 с.
8. Кондратьєв О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.В. Кондратьєв ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 191с.
9. Вознюк В. Оскарження дій органів досудового слідства / В. Вознюк // Юридичний вісник України. – 2002. – 23-29 березня. – № 12.
10. Баулін О.В. Оскарження процесуальних дій та рішень міліції як органу дізнання / О. В. Баулін, Г. В. Федотова // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 1.
11. Ухвала спільного засідання Судової палати у кримінальних справах та Військової судової колегії Верховного Суду України від 27 грудня 2002 р. // Юридичний вісник України. – 2003. – 4-17 січня. – № 1-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0030700-02>.
12. Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 11 лютого 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-05>.
13. Про звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 110, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України та статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в контексті положень статті 55 Конституції України (щодо судової юрисдикції справ про оскарження бездіяльності органів дізнання, слідства та прокуратури, яке полягає у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами та повідомленнями про злочини) : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.09.2011 № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009740-11>.
14. Щодо практики розгляду справ з оскарження бездіяльності органів дізнання, слідчого, прокурора : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0004740-11>.
15. Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 у справі № 1-12/2003 (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03>.
16. Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Пленуму Верховного Суду України від 11 лютого 2005 р. № 1 «Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 р. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-07>.
17. Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 р. № 16-рп/2009 у справі № 1-17/2009 за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09>.
18. Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 р. № 11-рп/2007 у справі № 1-33/2007 у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07>.

